

зусиль щодо захисту прав людини і боротьби з глобальними проблемами. Вони розробляють міжнародні договори, стандарти і механізми моніторингу, а також надають гуманітарну допомогу.

Отже, захист прав людини в сучасному світі потребує комплексного підходу, який поєднує правові та соціальні аспекти. Міжнародні правові норми і механізми є основою для захисту прав людини, однак їхня ефективність часто залежить від політичної волі держав. Водночас соціальні фактори, зокрема економічна нерівність, дискримінація та глобальні виклики, впливають на здатність суспільства гарантувати ці права. Необхідно сприяти розвитку правозахисних організацій, поліпшення правової грамотності громадян та інтеграції міжнародних стандартів прав людини в національні правові системи для досягнення реального захисту прав людини в глобальному масштабі.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН від 10 грудня 1948 року.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966). Генеральна Асамблея ООН.
3. Глобалізація. Енциклопедія історії України : Інститут історії України НАН України. К : Наукова думка, 2004. С. 118.

Демедюк Марина Сергіївна

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Славна Оксана Володимирівна

професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОСНОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Поняття «верховенство права» не є однозначним. Воно пов'язане з принципом законності, але не змішується з ним, і в різних правових системах може мати нюанси, які можуть бути релевантними. Так, наприклад, у широкому сенсі «верховенство права» було б тавтологічним виразом, оскільки всі форми влади прагнуть бути легітимізованими певною формою права, чи то позитивного, природного, чи божественного. Таким чином, кожна держава, або, іншими словами, кожна організована форма публічної влади, була б державою, що керується верховенством права.

«Верховенство права» або «правова держава» означає звичку та

санкціонування дотримання закону. Держава має бути законною – через свої інституції, а також суспільство – громадяни, які дотримуються закону, а у разі його порушення піддаються покаранню, що накладається незалежними, неупередженими судами.

Основним елементом верховенства права є підпорядкування закону, особливо – ми могли б додати – з боку державних органів. Таким чином, «верховенство права» у своєму практичному значенні було б подібним до «принципу законності», який по суті розуміється як підпорядкування державної влади закону.

Такий підхід також застосовується в ЄС, де ототожнення верховенства права з верховенством права також означає необхідність для судів мати необхідні інструменти для забезпечення реалізації судового захисту, який виникає для тих, хто шукає справедливості, внаслідок існування правової системи, що переважає над будь-якими свавільними діями, які можуть бути вчинені органами державної влади. Це, у свою чергу, вимагає незалежності судової влади, такої, що без такої незалежності не можна говорити про верховенство права, оскільки судовий контроль за дотриманням права ЄС є невід'ємною частиною існування верховенства права [2, с. 18].

Щодо систем державної влади та системи наддержавної влади – наприклад, Європейського Союзу – цей принцип означає, що система влади не лише ґрунтується на законі, а й підпорядковується закону.

Визначення верховенства права є складним – воно включає багато елементів, таких як вимога базувати діяльність влади на чіткому повноваженні, передбаченому законом, та в межах цього повноваження, судовий контроль за діяльністю влади відповідно до вищезазначених критеріїв та відповідальність влади за їх порушення.

У 1986 році Суд Європейського Союзу у своєму відомому та конституційно основоположному рішенні у справі *Les Verts* охарактеризував Співтовариство як «побудоване на верховенстві права» настільки, що як держави-члени, так і інституції ЄС підлягають перегляду своїх дій Судом ЄС з точки зору їхньої відповідності «конституційній хартії» Співтовариства – установчим договорам [5].

Повноваження Суду Європейського Союзу виносити рішення щодо порушення верховенства права державою-членом є, як показує практика цього суду, інструментом ефективного тиску, який може бути використаний для забезпечення підпорядкування політиці Берліна та Парижа. Особливо враховуючи, що країна, визнана такою, що порушує верховенство права, може бути позбавлена виплат з бюджету ЄС. Слід чітко наголосити, що рішення Суду ЄС щодо порушень верховенства права не є гарантією захисту інтересів держави-члена. Поняття верховенства права не є чітко визначеним і як таке може тлумачитися по-різному, що в поєднанні із зазначеною позицією та роллю Суду ЄС може мати негативні наслідки для остаточного вирішення спору щодо порушення верховенства права державою [4].

Прийнявши Договір про Європейський Союз, так званий Маастрихтський договір, який набрав чинності 1 листопада 1993 року,

держави-члени визнали, що верховенство права є принципом, на якому ґрунтується Союз, включивши його до статті 6 пункту 1 ДЄС (сьогодні стаття 2 ДЄС), а також до преамбули Хартії основних прав ЄС. У 2009 році Лісабонський договір перейменував принцип верховенства права на «цінність» [1].

Установчі договори та Договір про Європейський Союз чітко зазначають, що Європейський Союз був заснований на праві, діє на основі права (принцип верховенства права), формуючи окрему правову систему (принцип автономії та верховенства права ЄС). Держави-члени зобов'язані поважати ці цінності.

Верховенство права визначається Європейською Комісією як прозорий, підзвітний, демократичний та плюралістичний процес прийняття законів; правова визначеність; заборона свавілля в діях виконавчої влади; незалежні та неупереджені суди; ефективний судовий контроль, включаючи контроль за дотриманням основних прав, та рівність перед законом [3].

Отже, верховенство права є важливим елементом як ЄС, так і його держав-членів. Без верховенства права взаємна довіра, яка лежить в основі співпраці між різними державами-членами Союзу, не може функціонувати, і співпраця не зможе досягти своїх цілей. Тому необхідно визначити, як гарантується верховенство права як у ЄС, так і в його державах-членах, за участю європейських та національних органів влади.

Таким чином, верховенство права виступає наріжним каменем як національних, так і наднаціональних систем публічної влади, зокрема в межах Європейського Союзу. Незважаючи на відсутність уніфікованого, універсально прийнятого визначення цього поняття, його зміст наповнюється через низку правових принципів, серед яких – підпорядкованість органів державної влади закону, наявність ефективного судового контролю, незалежність судових органів, заборона свавілля з боку виконавчої влади, прозорість та підзвітність правотворчих процесів.

У контексті Європейського Союзу верховенство права закріплено як одна з базових цінностей, що становить основу інтеграційного процесу. Воно не лише гарантує стабільність правової системи ЄС, а й забезпечує реалізацію прав та свобод громадян, функціонування демократичних інституцій і взаємну довіру між державами-членами. Рішення Суду ЄС у справах щодо порушення принципу верховенства права підтверджують його ключову роль у захисті правопорядку Союзу та зміцненні інституційної цілісності ЄС.

У цьому контексті принцип верховенства права виконує не лише юридичну, а й політичну функцію: він слугує засобом впливу на держави-члени з метою приведення їх політики у відповідність до норм та цінностей Союзу. Водночас неоднозначність тлумачення цього принципу породжує ризики інструменталізації права в інтересах окремих держав або політичних груп.

Отже, забезпечення ефективного функціонування механізмів гарантування верховенства права є критично важливим завданням як для інституцій ЄС, так і для національних органів влади. Це передбачає постійне

вдосконалення інституційних та нормативних засад, що унеможлиблюють прояви правового нігілізму, сприяють утвердженню правової держави, демократичного врядування та зміцненню європейського правопорядку в цілому.

Список використаних джерел:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти від 07.02.1992 (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) https://zakon.rada.gov.ua/go/994_017 (дата звернення 30.04.2025).
2. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права. Дисертація на здобут. наук. ступеня кандид. юридичних наук за спец. 12.00.01. К. 2017. 195 с.
3. Closa C., Kochenov D. Reinforcing Rule of Law Oversight in the European Union. *International Journal of Constitutional Law*, Volume 15, Issue 3, July 2017, Pages 866–872, URL: <https://doi.org/10.1093/icon/mox064> (дата звернення 30.04.2025).
4. Husa J. Developing Legal System, Legal Transplants, and Path Dependence: Reflections on the Rule of Law. *The Chinese Journal of Comparative Law*, Volume 6, Issue 2, December 2018, Pages 129–150, URL: <https://doi.org/10.1093/cjcl/cxy008> (дата звернення 30.04.2025).
5. Judgment of the Court of 23 April 1986. - Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament. - Action for annulment - Information campaign for the elections to the European Parliament. - Case 294/83. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61983CJ0294> (дата звернення 30.04.2025).

Дуденко Анастасія Сергіївна

здобувачка ступеня вищої освіти магістра Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного права Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД І ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ

У межах процесу європейської інтеграції Україна взяла на себе